

UDK 37.018.43(049.3)

Primljeno: 15. 08. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Goran Žlof

EFEKTIVAN ODGOVOR NA STRANPUTICE GLOBALIZACIJE I MATRIJALISTIČKOG PRISTUPA OBRAZOVANJU

(Fengchun Miao, Sanjaya Mishra, Dominic Orr, and Ben Janssen, *Guidelines on the development of open educational development resources*, UNESCO – Commonwealth of Learning, Paris – Burnaby, 2019)

U posljednje dvije decenije svjedočimo intenzivnom razvoju raznih konceptualnih oblika otvorenih obrazovnih resursa. Tranzicija iz slabo definisanih programskih pristupa otvorenim obrazovnim resursima do pojavljivanja sistemskog pristupa planiranju, izradi strategija, programiranju i inkorporaciji otvorenih obrazovnih sistema u nastavne programe i procese mnogobrojnih državnih sistema u svijetu nesumnjivo pokazuje da će razvoj u ovome smjeru biti neizostavan dio svakog obrazovnog procesa u budućnosti.

Knjiga *Guidelines on the development of open educational development resources* je rezultat dugogodišnje saradnje UNESCO, Commonwealth of Learning, grupe samostalnih autora i raznih vladinih institucija zaduženih za razvoj i implementaciju obrazovnih politika. U proteklom periodu UNESCO je uz potporu vodećih svjetskih organizacija organizirao nekoliko skupova koji su rezultirali potpisivanjem službenih dokumenata i konvencija koje su definirale ciljeve razvoja otvorenih obrazovnih resursa. Posljednja u nizu održana je 2017. godine u Ljubljani kada je 100 država potpisalo Akcioni plan razvoja otvorenih obrazovnih resursa koji sadrži 41 preporuku za daljnju implementaciju razvoja otvorenih obrazovnih resursa. Na tom tragu ova knjiga namijenjena je tvorcima obrazovnih politika i strategija u državnom sektoru,

obrazovnim radnicima u formalnim i neformalnim sistemima, ali isto tako i istraživačima i praktičarima koji se bave modernim strategijama u obrazovanju.

Uvod i sedam poglavlja knjige predstavljaju razvojne faze planiranja, kreiranja, analize, implementacije, monitoringa i unapređivanja procesa razvoja otvorenih obrazovnih resursa. U uvodu je predstavljen teorijski okvir i ilustrovana mapa razvojnih poglavlja otvorenih obrazovnih resursa, čime se postiglo da čitatelj odmah na početku dobije jasnu i razumljivu sliku vezano za sadržaj i cilj koji autori žele postići, a to je uspješnu realizaciju razvoja otvorenih obrazovnih resursa u različitim društvenim sistemima. U uvodnom dijelu autori se referiraju na zvanične dokumente i konferencije održane na najvišim institucionalnim i internacionalnim nivoima i sa vodećim organizacijama iz ove oblasti (Ujedinjene Nacije, UNESCO i Commonwealth of Learning). Otvoreni obrazovni sistemi su prvi put definisani kao takvi u dokumentu pod nazivom Quindago Deklaracija koja je donesena od strane UNESCO-a 2015. godine. Otvoreni obrazovni sistemi su na konferenciji UNESCO Ljubljana 2017. definisani kao esencijalan faktor u realizaciji projekta “SDG 4 for Education 2030”.

Prvo poglavlje stavlja u fokus značaj razumijevanja potencijala otvorenih obrazovnih resursa. Navodi se da je, usljed multidimenzionalnog uticaja obrazovanja na društvenu populaciju, razvoj otvorenih obrazovnih resursa neophodno ostvarivati kroz sisteme formalnog i neformalnog obrazovanja, cjeloživotnog učenja, stručnog usavršavanja obrazovnih radnika kao i razvojem općeg znanja cjelokupne društvene populacije. U nastavku poglavlja su istaknute karakteristike na kojim počivaju otvoreni obrazovni resursi. Načela slobodno manipulisanja podacima, mogućnost ponovnog korištenja, revidiranja i prevođenja dokumenata, mogućnost kombiniranja sadržaja i redistribucije su navedeni kao pet sloboda koje su potrebne u kreiranju razvojne platforme za otvorene obrazovne resurse. Osnovna ideja ovog poglavlja je da se informaciji potrebnoj u obrazovnom procesu može slobodno pristupiti, obraditi je, dopuniti ili unaprijediti, te da kao takva može biti distribuirana prema daljnjim korisnicima, modifikarana u odnosu na jezičke, kulturalne ili neke druge odrednice u čijem će se kontekstu dalje koristiti. Na kraju poglavlja autori ističu značaj zakonskih regulativa i zaštite autorskih prava autora i kreatora obrazovnih sadržaja. Navodi se potreba za kreiranjem zajedničke platforme koja bi sadržavala kombinirane oblike licenciranja za upotrebu otvorenih obrazovnih resursa. Kombinirani oblici licenciranja omogućavaju da se autorska prava poštuju u toku pristupa, korištenja i daljnje distribucije informacija kojima se pristupilo. Autori naglašavaju da bez primjene zakonskih regulative i zaštite autorskih prava nije moguće ostvariti razvoj otvorenog

obrazovnih resursa. Na samom kraju poglavlja autori prilažu i alate za implementaciju prezentirane razvojne faze u obliku kreacijskih formulara sa definiranim pitanjima koja bi trebala determinisati mogućnosti i razvojne prilike u odnosu na društveni prostor gdje će se implementirati proces razvoja slobodnih obrazovnih resursa.

U drugom poglavlju autori se osvrću na značaj određivanja smjernica razvoja kao i preciziranje ciljeva na osnovu kojih će se kreirati polise implementacije procesa otvorenih obrazovnih sistema. Kako autori navode, determinacija prednosti za primjenu otvorenih obrazovnih sistema kao i analiza dostupnosti, troškova i kvalitete otvorenih obrazovnih sistema rezultirat će definiranjem ciljeva primjene otvorenih obrazovnih sistema u sredinama u kojima će se oni koristiti i biti definirani zvaničnim razvojnim politikama i pravilima. Navodi se da prilikom kreiranja politika implementacije otvorenih obrazovnih sistema tvorci tih politika moraju imati holistički pristup i uvažavati sve elemente trenutnog ali i budućeg okruženja kako bi kreirane strategije bile primjenjive u prostoru za koji će biti namijenjene.

Osim okruženja potrebno je voditi računa i o elementima jednakosti i pravičnosti, omogućavanju dostupnosti i kvalitetu otvorenih obrazovnih procesa. Ovo je moguće postići dizajniranjem pristupa otvorenim obrazovnim sistemima sa neograničenim vremenskim i prostornim kvalifikacijama unutar digitalnih platformi koje podržavaju ovaj oblik obrazovanja. Kreiranje politika otvorenih obrazovnih sistema se treba temeljiti na uklanjanju barijera koje se odnose na dob, spol, socijalni i ekonomski status korisnika i na taj način će se doprinijeti popularizaciji otvorenih obrazovnih sistema i njihovom adekvatnom vrednovanju. Takođe, kako autori navode, prilikom kreiranja vizije politika otvorenih obrazovnih sistema, kao i željenih promjena koje se žele postići, neophodna je determinacija operativnih ciljeva planiranih procesa, načini inkorporacije otvorenih obrazovnih sistema u postojeće sisteme edukacije kao i formulacija vizija koje imaju uporište u sadašnjim i budućim razvojnim planovima obrazovanja. U ovom poglavlju nalazi se i set pitanja na koja je potrebno odgovoriti kako bi se kreiranje politika otvorenih obrazovnih sistema što preciznije sprovelo i adekvatno dizajniralo za sredinu u kojoj će se ovi procesi odvijati. Navodi se da će upotreba informacionih tehnologija kao i razvoj informatičke pismenosti uveliko osigurati nesmetano i efikasno sprovođenje procesa obrazovanja kroz otvorene obrazovne sisteme. Relaksiranje načina pristupa i korištenja otvorenih obrazovnih sistema kroz on line platforme je jedan od esencijalnih uslova za razvoj i implementaciju obrazovanja kroz otvorene obrazovne sisteme, a i uticaj finansijskog aspekta obrazovanja se bitno smanjuje i time se realizuje i princip dostupnosti informacija širokoj populaciji potencijalnih korisnika.

U trećem poglavlju se analizira matrica koja bi uokvirila i formatirala smjernice politika razvoja i implementacije otvorenih obrazovnih sistema navedene u prethodnom poglavlju. Ovim poglavljem se i završava teorijski dio koji se bavi promjenama predviđenim da se realiziraju kroz prepoznavanje značaja otvorenih obrazovnih sistema, kreiranje razvojnih politika i formiranje matrica i obrazaca procesnih faza. Prezentirani su različiti pristupi i dometi otvorenih obrazovnih sistema, načini odabira adekvatnih djelovanja u kontekstu sredine gdje će se koristiti kao i modaliteti usklađivanja otvorenih obrazovnih sistema sa obrazovnim politikama koje trenutno egzistiraju. Generalna matrica implementacije otvorenih obrazovnih sistema počiva na dva osnovna aspekta: 1. Realizacija kroz sve sektore obrazovnih sistema kao što su osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, strukovno obrazovanje, „tercijarno“ obrazovanje, neformalno obrazovanje, kursevi i treninzi; 2. Tematske cijeline koje bi trebale da se refeririraju na oblasti generalnih i specifičnih kurikuluma, informacijskog obrazovanja, razvoja znanja i vještina nastavničkog kadra kao i cjeloživotnog obrazovanja. Autori navode da bi kanali implementacije kreiranih procesa otvorenih obrazovnih sistema trebali da se realizuju kroz državne poticaje i inicijative, kroz uključenje i aktivnosti obrazovnih i drugih satelitskih institucija kao i kroz projekte sa specifičnim tematskim ciljevima koji bi bili podržani od strane društvenog i privatnog sektora.

Navodi se da bi aktivnosti formatiranja projekata otvorenih obrazovnih sistema trebale da uključe princip pilot projekata koji bi služili za evaluaciju provedenih procesa i adaptaciju u odnosu na definisane prepreke i dostignute rezultate. Sukladno navedenom, autori definiraju tri nivoa na kojima se trebaju formirati matrice implementacije otvorenih obrazovnih sistema, i to državni, institucionalni i projektni. Kao četvri navodi se i mogući internacionalni nivo koji ovisi o prethodnim odobrenjima i podršci nacionalnih nivoa. Na kraju ovog poglavlja autori ističu da sve matrice i obrasci implementacije moraju biti usaglašeni sa postojećim obrazovnim politikama kako ne bi došlo do konflikta između navedenih sistema i usporavanja obrazovnih procesa. Priložen je i set pitanja kojima se kreatori politika otvorenih obrazovnih sistema mogu rukovoditi prilikom kreiranja matrica planiranog procesa.

Četvrto poglavlje pod naslovom „Execution of gap analysis“ se osvrće na prepoznavanje potencijalnih propusta, praznina ili prepreka koje egzistiraju u postojećem društvenom i obrazovnom sistemu u kojem želimo implementirati platformu otvorenih obrazovnih sistema. Prepoznavanje navedenih situacija će doprinijeti, kako autori navode, determinaciji oblasti u kojima je najpotrebnija intervencija i uvođenje politike uspostavljanja i primjene otvorenih obrazovnih

sistema. Navode se četiri strateške oblasti na koje treba obratiti pažnju: trenutni nivo znanja svih participirajućih sudionika, obezbjeđenje materijala/platformi za učenje, moguće tehničke i regulatorne prepreke za korištenje otvorenih obrazovnih sistema te vrsta i sadržaj obuke i podrške koja će se pružati nastavnicima i pratećem osoblju.

Kroz ovo poglavlje čitatelji stiču uvid u način prepoznavanja ključnih problematika u svojim sredinama koje bi se trebale otkloniti planiranim programima implementacije otvorenih obrazovnih sistema. Autori također ističu da se uvidom u prezentovanu materiju u četvrtom poglavlju stvara osnova za kreiranje masterplana uvođenja otvorenih obrazovnih sistema čime se bavi peto poglavlje. Autori kroz grafičke i tabelarne prikaze sistematično i pregledno prezentuju faze i oblasti analize mogućih propusta i praznina u postojećim sistemima. Strateške oblasti za koje daju autori preporuke za analizu mogućih propusta i prepreka su sljedeće:

- svijest i nivo znanja ključnih sudionika u ovom procesu o mogućnosti licenciranja otvorenih obrazovnih sistema;
- dostupnost i egzistiranje kvalitetnih edukacijskih sadržaja;
- regulatorni okvir koji će omogućiti stvaranje i korištenje otvorenih obrazovnih sistema;
- informacijska i komunikacijska infrastruktura i tehnološka podrška za pronalazjenje, upotrebu i dijeljenje otvorenih obrazovnih sistema;
- sposobnosti i kapacitet korisnika da razviju i koriste otvorene obrazovne sisteme.

U domenu razvojnih faza politika otvorenih obrazovnih sistema navedene oblasti prepoznate su već u trećem poglavlju – projektni nivo implementacije, institucionalni, nacionalni i internacionalni nivo dizajniranja politika otvorenih obrazovnih sistema. Za svaku od navedenih oblasti, strateških i razvojnih, autori daju detaljna objašnjenja i načine sprovođenja instrukcija podržane „case study“ scenarijima iz cijeloga svijeta. Na samom kraju poglavlja, kao i u svim prethodnim, autori daju set pitanja – alat koji korisnici mogu iskoristiti za pregled i analizu eventualnih prepreka, praznina ili propusta koji bi mogli usporiti ili otežati implementaciju platforme otvorenih obrazovnih sistema u njihovim sredinama.

Peto poglavlje pod nazivom „Dizajniranje masterplana“ opisuje glavne konstrukcijske cjeline koje bi trebale biti obuhvaćene masterplanom implementacije otvorenih obrazovnih sistema. Specificirane su ključne aktivnosti na njegovom dizajniranju i navedeni glavni učesnici koji moraju biti obuhvaćeni masterplanom. Glavne

konstrukcijske cijeline su: usvajanje okvira za otvoreno licenciranje, integracija otvorenih obrazovnih sistema u nastavne planove i programe, osiguravanje razvoja, skladištenja i dostupnost otvorenih obrazovnih sistema, usklađivanje procedura osiguranja kvaliteta, podrška izgradnji kapaciteta i podizanje svijesti korisnika, podsticanje modela održivog poslovanja i pokretanja strategija finansiranja, promoviranje istraživanja zasnovanog na dokazima o uticajima slobodnih obrazovnih sistema i kreiranje državnog mehanizma za upravljanja strategijama otvorenih obrazovnih sistema. U kreiranju navedenih konstrukcijskih „blokova“ masterplana potrebno je da kreatori konkretiziraju strategijske faze kao što su: ciljevi svakog pojedinačnog konstrukcijskog bloka, glavne aktivnosti i ciljni sektori, ključni implementacijski partneri i determinacija indikatora uspješnosti u realizaciji svakog pojedinačnog konstrukcijskog bloka. Kao ključni konstrukcijski blok autori navode usvajanje okvira za otvoreno licenciranje. U prvom poglavlju je detaljno opisan ovaj pojam i njegova važnost u kompletnom procesu implementacije korištenja platformi otvorenih obrazovnih sistema.

U tabelarnom prikazu, koji je dat i za ostale navedene konstrukcijske blokove, autori navode da je cilj usvajanja okvira za otvoreno licenciranje mogućnost pristupa obrazovnim materijalima na osnovu donesenih regulativa za otvorene licence. Nakon toga, prateći navedenu dinamiku i odrednice za svaki konstrukcijski blok, autori kao ključnu aktivnost navode analizu i prilagodbu propisa koji se odnose na korištenje otvorenog licenciranja za obrazovne materijale kako bi se uspostavio okvir za otvoreno licenciranje, osiguralo da društveno finansirani resursi nastave i učenja budu pod regulativama otvorenih licenci te potakli korisnici da koriste otvoreno licenciran edukacijski sadržaj koji mogu sami generirati. Autori potom sumiraju aktivnosti vezane za ovaj specifični ali i krucijalni konstrukcijski blok u vidu tri osnovne cijeline: uspostavljanje okvira za otvoreno licenciranje, osiguravanje izrade edukacijskih materijala za javni sektor na bazi otvorenog licenciranja i poticaj individualnim korisnicima i institucijama da koriste otvorene sisteme obrazovanja. Neizostavan element u implementaciji ovog konstrukcijskog bloka su državne strukture koje imaju mogućnost, ovlasti i kapacitete za sprovođenje svih navedenih aktivnosti.

U šestom poglavlju autori se osvrću na planiranje implementacije i upravljanja otvorenih obrazovnih sistema. S obzirom da se radi o administrativnoj i operativnoj strategiji visokog nivoa, autori navode da u proces upravljanja trebaju biti uključeni svi ključni partneri projekta, a pravci implementacije mogu ići u više smjerova – od dna prema vrhu ili obrnuto ovisno od situacije u sredini u kojoj se odvijaju. Definišu

se cijeline kao što su: odabir specifičnih pristupa i razvoj investicijskih platformi potrebnih za implementaciju, organizacija konsultacija s različitim grupama sudionika kako bi se dobili njihovi komentari i povratne informacije, dizajniranje markera za praćenje implementacije otvorenih obrazovnih sistema i uspostavljanje organizacijske strukture nadležne i odgovorne za procese upravljanja i koordinacije.

Pošto je u petom poglavlju detaljno obrađena tema ključnih konstrukcijskih blokova potrebnih za kreiranje platforme otvorenih obrazovnih sistema, sada se autori okreću ka implementaciji kompletnog procesa i determiniraju nekoliko stavki koje trebaju biti uključene da bi došlo do realizacije platforme. Ko prvo navode uspostavljanje adekvatne metode implementacije (od vrha ka dnu ili od dna ka vrhu), zatim slijede priprema budžeta, kreiranje rasporeda aktivnosti, planiranje i detalji angažmana partnera, uspostava organizacione strukture za koordinaciju i upravljanje, a završavaju sa međunarodnom saradnjom u procesima promovisanja „peer learning“ metode i razmjene ideja. Izuzetno je važno da sve aktivnosti u implementaciji budu usklađene kako bi se osiguralo harmonično i sinergijsko djelovanje svih elementata procesa, što i jeste jedna od osnovnih doktrina obrazovnih procesa. Autori se dotiču i trećeg metoda implementacije, a to je kombinovani metod koji uzima u obzir i prednosti i nedostatke ranije navedenih implementacijskih metoda – od vrha prema dnu ili od dna prema vrhu. Autori objašnjavaju da ukoliko treba izvesti neke krucijalne, generalne i sveobuhvatne promjene, onda se koristi sistem od vrha prema dnu. U istom procesu se može pojaviti manjak informacija nižeg nivoa, iz baze, i onda se metod mijenja i pristupa se implementaciji od dna prema vrhu. Vezano sa strukturu upravljanja, ističu da upravljanje i koordinacija moraju biti organizovani centralno i trebaju biti usko povezani sa formalnom organizacionom strukturom obrazovnog sistema kao što su ministarstva obrazovanja i slične vladine institucije. U strukturi same upravljačke jedinice neophodno je imati nekoliko upravljačkih jedinica kao što su upravni odbor, koordinacijski odbor i tim stručnih eksperata za terensko djelovanje. Na kraju poglavlja navodi se da mnoge zemlje u svijetu podržavaju i implementiraju strategiju otvorenih obrazovnih sistema tako da i taj element treba uzeti u obzir prilikom stvaranja rukovodnog i implementacijskog tijela. UNESCO i Commonwealth of Learning organizacija imaju mandat i resurse da podrže projekte otvorenih obrazovnih sistema bilo gdje na svijetu.

Završno sedmo poglavlje govori o pokretanju politika otvorenih obrazovnih sistema. Navode faze koje prethode samoj implementaciji projekta kao što su razvoj komunikacijske strategije za promociju prednosti i mogućnosti projekta otvorenih obrazovnih sistema, poduzimanje aktivnosti na inicijaciji projektnih faza, kreiranje

koncepta racionalizacije faza projekta, razvijanje baze podataka sa povratnim informacijama radi boljeg praćenja i evaluacije rezultata projekta. Po navodima autora, sama implementacija treba biti sprovedena, koordinirana i nadgledana od strane najviših nivoa vlasti. Osim zakonske kompetentnosti i ovlaštenja vladinih institucija, takođe se mora voditi računa i o širenju informacija vezanih za projekat otvorenih obrazovnih sistema prema javnom mijenju kako bi se osigurao što veći broj potencijalnih korisnika. Informisanje treba da prožima sve sfere kako na nacionalnom, tako i na institucionalnom i individualnom nivou. Učinkovite strategije za podizanje svijesti sastoje se od pružanja informacije o politici otvorenih obrazovnih sistema u različitim formatima, sa različitim fokusima u odnosu na pozicije i interese pravnih i fizičkih subjekata u obrazovnom prostoru. Također, potrebno je obratiti pažnju prilikom dizajniranja informacijskog procesa da li je informacija proslijeđena prema organizaciji zaduženoj za donošenje kolektivnih odluka kao što su obrazovne ustanove i ministarstva ili informacije ide prema određenoj grupi pojedinaca ili skupu pojedinaca. Autori preporučuju korištenje različitih oblika medijskog informisanja, organizaciju događaja za ključne zainteresovane strane, poster kampanje u obrazovnim institucijama, kampanje na društvenim mrežama sa kratkim video zapisima kao i razne oblike webinarima i radionica. Kao jednu od važnih stavki u ovom poglavlju autori navode racionalizaciju implementacije tokom i nakon pokretanja projekta. Implementacija politika otvorenih obrazovnih sistema, po autorima, treba da bude proces učenja. Da bi to ostvarili potrebno je ispuniti sljedeće uslove – proces implementacije i razvoja mora biti otvoren za reviziju i modifikacije a rezultati monitoring i istraživanje moraju biti koordinirani na strateškoj razini te mora biti prezentovan donosiocima glavnih odluka – ključnim partnerima i nositeljima projekata. Kao i u prethodnim poglavljima autori su priložili alate za evaluaciju ove posljednje faze implementacije politika korištenja otvorenih obrazovnih sistema.

Knjiga *Guidelines on the development of open educational development resources* je primjer kako vodeće obrazovne organizacije u svijetu pokušavaju dati jedan konstruktivan, primjenjiv i efektivan odgovor na sveopću globalizaciju i materijalistički pristup u obrazovanju. Predstavljajući detaljan i cjelovit proces kreiranja, razrade i implementacije politika otvorenih obrazovnih sistema, uz dodatna pojašnjenja kroz tabelarne prikaze, grafikone i „case study“ rezultate implementiranih projekata u svijetu ova studija zaista pruža čitatelju jedno kvalitetno obrazovno ali i praktično štivo. Dodatno, na kraju svakog poglavlja je priložen i set pitanja – alata za evaluaciju pojedinih faza projekta i na taj način otvorena mogućnost za neograničenu i stvarnu primjenu prezentirane materije u bilo kojoj društvenoj

dimenziji bez obzira na specifikum samog društvenog uređenja ili zatečene ekonomske situacije.

Adresa autora
Author's address

Goran Žlof
Sveučilište u Mostaru
Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti
goranzlof@yahoo.com

